

Tidligere undervisningsdirektør K.E. Larsen

– i samtale med Ove Korsgaard

Hvordan kom du i forbindelse med højskolen?

Jeg kom fra et lærerhjem i et lille overskueligt sogn. Det vil sige, at mit folkeoplysningskoncept er sognekonceptet: at man kender hinanden på navn, at man har nogle fællesskaber, som man siger **vi** om. Det var sådan set det, jeg har lært af min far. Han var en grundtvigsk lærer og holdt derfor også ungdomsmøder. Og i den forbindelse var det meget vigtigt for min far at forklare, at alle unge var velkomne til disse møder, men de unge, der ikke kom, de var ligeså velkomne til – jeg havde nær sagt – at holde sig væk i den forstand, at han var lige gode venner også med dem. Det lærte jeg hjemmefra.

Så kom jeg i gymnasiet og befandt mig godt i det danske gymnasium dengang i slutningen af trediverne og begyndelsen af fyrterne. Vi fik en meget kompetent undervisning, men jeg syntes måske nok engang imellem, at den personlige tilgang: »Hvad mener du selv?« i nogen grad blev afvist på bekostning af det faglige.

Da jeg var blevet student rådede min far mig til at blive karl på en stor gård, hvor vi var 12 karle og 4 piger, husbonden og husmoderen. Og der oplevede jeg et mageløst fællesskab; vi arbejdede sammen, sang sammen, kørte til forsamlingshus sammen, og vi gik i kirke sammen. Jeg kan illustrere ånden på stedet med en enkelt historie: Mens jeg står og strigler den store besætning, synger jeg. Så kommer husbonden forbi og siger: »Ja, Knud, det er selvfølgelig vigtigt at få skidtet af kræet, men det er vigtigere at vi synger!« Det er der nok ikke mange erhvervsledere, der vil sige i dag.

Næste skridt på min vej til folkeoplysningen blev taget, da jeg blev januarstudent i 1944 hos C.P.O. Christiansen på Frederiksborg Højskole. Og det var simpelt hen en oplevelse, der var helt formidabel. Jeg var meget betaget af det hele. Her lærte jeg en ting, som stadigvæk er uhyre væsentlig for højskolen: de lange samtalers umådelige betydning. Det er jo kostskoleformens fidus: at kunne tale sig helt ind på livet af hinanden.

Efter krigen læser jeg jura. Da jeg blev færdig, kom jeg ind og sidde i et ministerium. Da jeg havde siddet der et stykke tid, opdager jeg, at det keder mig gudsjammerligt. Så slog det mig: »Hov, du skulle nok tænke lidt mere på den der højskole«. Jeg så en annonce fra Idrætshøjskolen i Sønderborg, der søgte en lærer. Jeg fik stillingen og blev straks sat igang med det hele: foredrag, studiefag og særfag; allerede den første vinter instruerede jeg et teaterstykke på baggrund af et weekendkursus, som forstander Søgaard Jørgensen anbefalede mig at tage på. Som jurist havde jeg

ingen særlige forudsætninger for ret meget af det jeg underviste i. Det var noget af en udfordring. Men kommer man levende igennem rekrutskolen som højskolelærer, står man ganske godt rustet.

Jeg var i Sønderborg i 11 år, fra 1955 til 1966, og kom derefter til Krogerup. Jeg var en ret ukendt person. At jeg alligevel kom til Krogerup skyldes en bestemt person, nemlig Johannes Rosendahl, som jeg havde efterfulgt som lærer i Sønderborg. Han var ikke en hr. hvemsomhelst i den danske folkehøjskole, men en af efterkrigstidens betydeligste skikkelser. Af en eller anden grund blev han interesseret i min person. Han ringede jævnligt og gav mig opgaver i form af foredrag og oplæsning rundt om i landet. Så en dag ringer han og siger: »Du, Krogerup bliver ledig. Den skal du have!«. – »Bestemmer du det?« – »Nå, nej, men det kunne jo være!« Hvad jeg ikke vidste var, at han var god ven med Poul Nyboe Andersen. Den måde jeg kom til Krogerup på siger noget om rekrutteringen til højskolen. Krogerup var rede til at lytte til en enkelt mand og hans vurdering.

Jeg var selvfølgelig noget nervøs ved tanken om at skulle være forstander på Krogerup. Og det gik da også kun, fordi der var et højt begavet lærerkollegium, som efter at have diskuteret tingene igennem, var 100 pct. loyale. Spørgsmålet om demokrati var jo et hovedspørgsmål i 1960-erne. At der skulle være lærerdemokrati på Krogerup var helt oplagt; lærernes kapacitet var af en sådan karakter, at det gav sig selv. Med elevdemokrati var det en anden sag. Jeg kan huske min første tale; den var meget præget af Johannes Rosendahl, der ikke var demokrat i skolemæssig forstand, jeg vil snarere sige tværtimod. Han understregede meget stærkt forstanderens suverænitæt. Men hvis jeg havde brugt dette koncept på Krogerup, havde jeg ikke været

der en måned. Det blev jeg ret hurtigt klar over; jeg kunne som forstander ikke bare komme og diktere en »demokratisk« husorden, som alle havde at rette sig efter. Så efter forskellige eksperimenter ender vi med et slags fællesmødedemokrati. Hvis vi overhovedet kunne nogen kunst på Krogerup, bestod den i, at vi gad at lytte. Det lå i arven fra Hal Koch. der jo fremhævede, at regler er gode, og dem skal man ikke kimse ad, men det væsentlige er den samtale, der bliver véd, den samtale som udgår fra, at det sidste ord ikke er sagt i et demokrati. Mere overordnet lå det også i arven fra Hal Koch, at højskolen ikke er nogen kirke, og skal ikke bibringe eleverne nogen tro, det være sig kristelig eller social og politisk tro, men lærerne og eleverne skal så godt de nu kan, forholde sig til den virkelighed, de er fælles om. Endelig lå der i Hal Kochs store omsorg for de små i samfundet en arv, der ikke var formuleret, men som alligevel svævede over vandene.

Hvordan kom du med i højskoleforeningen?

Det skyldes den fortræffelige formand for højskoleforeningen, Finn Brandt Petersen, der var lærer på Askov. På grund af splittelsen på Askov nedlægger han sit hverv som formand i 1971, så jeg kommer ind, om ikke på afbud, så i hvert fald i stedet for Finn, der med stor dygtighed havde gennemført forhandlingerne omkring støtteloven og højskoleloven i 1969 og 1970. Så arbejdet er gjort, da jeg bliver formand for foreningen. Hvad der kom til at præge 1970-erne var en ret stærk kamp omkring fagforeningsproblematikken og dannelsen af en lærerforening. Jeg var med på det hold, der sagde: Lad være med at organisere jer så hårdt, for højskolen har det bedst uden en alt for hård organisationsform, som let ender i nogle stive pyramider, som ikke svarer til den fleksibilitet og bevægelsesfrihed, som er karakteristisk for højskolen.

I en periode i 1970-erne blev jeg formand for energioplysningsudvalget, der havde til opgave at oplyse om energi og hele den problematik, der knyttede sig til spørgsmålet om atomkraft. I udvalget var vi så liberale, at jeg tror, jeg kom til at skuffe den mand, jeg måske nødigst ville skuffe af alle, nemlig Poul Nyboe Andersen, der var handelsminister, og som havde udpeget mig til posten. Jeg tror nok, Nyboe havde håbet på, vi måske i højere grad ville støtte den for ham helt rimelige ordning med at få en eller anden form for atomenergi. Vi kørte efter det koncept, som jeg havde lært af gamle Helveg, og som blev brugt i forbindelsen med EF-debatten i 1972: at modstanderne og tilhængerne skal have fifty-fifty. Jeg tror nok, at man i mere etablerede kredse ville sige, at vi var forbilledlige over for modstanderne af atomkraft. Det er muligt, vi var det, men det var mig magtpåliggende, at de i hvert fald ikke skulle komme og sige, at vi havde nægtet at give ordet frit løb.

Du kom også med i Det centrale Uddannelsesråd

Ja, det var undervisningsminister Knud Heinesen, der ville have undervisningsministeriets udvalgssystem gjort mere overskueligt. Så han nedsatte i 1973 et centralt uddannelsesråd, CUR, og fire sektorråd for de fire hovedområder, bl.a. et for ungdoms- og voksenundervisning, som jeg bliver formand for, og som sådan bliver jeg også medlem af Det centrale uddannelsesråd. I CUR sidder hele repræsentationen for alt, hvad der er af skoleformer i Danmark. Det er ikke tilfældigt, at rådet bliver kaldt

Bidrag til udarbejdelse af U-90

1. del

(Målsætning-Principper-Reformforslag)

INDHOLDSFORTEGNELSE:

	Side
1. Indledning	1
2. Om udvikling af dansk ungdoms- og voksenundervisning...	2
3. Principper og forslag vedrørende almen ungdoms- og voksenundervisning	4
4. Principper og forslag vedrørende erhvervsrettet voksenundervisning	8
5. Principper og forslag vedrørende forberedende voksenundervisning	11
6. Særligt om de kortuddannede og ungdoms- og voksenundervisningen	13
7. Økonomisk støtte til deltagelse i voksenundervisning.....	16
8. Radio og TV's rolle i ungdoms- og voksenundervisningen...	17
9. Afsluttende bemærkninger	19
10. Oversigt over foreslåede aktuelle opgaver vedrørende ungdoms- og voksenundervisningen	20
Bilag 1: Den åbne voksenskole	20
Bilag 2: Eksempler på eksisterende støtteordninger	22

CUR-fyrsterne, for det er kanonerne, der sidder der, samt enkelte personligt udpegede, som ministeren finder frem til. Rådet skal lave intet mindre end en samlet planlægning af uddannelsesvæsenet i Danmark frem til 1990. Deraf navnet U90.

Den bagvedliggende filosofi var præget af en kulturradikal og en socialdemokratisk lighedstanke. Kerneordene var demokrati og lighed. Hvis du læser U90, tror jeg ikke, du vil finde ordet folkeoplysning. Det hedder voksenundervisning hele tiden. Begrebet folkeoplysning eksisterer sådan set ikke i den kontekst, det centrale råd udgjorde.

Hvilken rolle spillede Ritt Bjerregaard i CUR?

Det var Heinesen, der om jeg så må sige stiller klaveret op, men det er Ritt, der kommer til at spille på det. Det når Heinesen simpelt hen ikke. Men Ritt bruger klaviaturet. Det lå i tiden at udarbejde planer, der skulle tage hensyn til det hele. Det kommer f.eks. til udtryk i den forestilling, at uddannelsessystemet skulle tilgodesee det, vi i CUR har kaldt **de fire liv**: familielivet, arbejdslivet, samfundslivet og fritidslivet. Alt sammen liv, som vi er fælles om. At få en overordnet planlægning lå som en forestilling hen over rådets arbejde.

I sektorrådet for ungdoms- og voksenundervisning kunne vi ikke gribe sagen an på den der helhedsprægede måde, der søger at tage højde for det hele, set fra et overordnet synspunkt. Vi gik i højere grad ud fra den faktiske omstændighed, at voksenundervisning – det vi kalder folkeoplysning – er en mangfoldighed, hvis tilstedeværelse bygger på nogle helt fundamentale frihedsprincipper: frit lærervalg, frit emnevalg, fri tilrettelæggelse. Disse principper var fra slutningen af 1960-erne blevet lagt til grund for lovgivningen, ikke mindst i fritidsundervisningsloven. Hvad vi så som opgaven i sektorrådet var at støtte, hvad der var gennemført, og sikre fortsat støtte til disse frihedsprincipper. Derfor skrev vi i vort »Bidrag til udarbejdelse af U-90«, at nok er der de fire fælles liv, men der er også noget, der hedder, at vi har **vort eget liv**. Derved kommer vi til – jeg tror delvist os selv uafvidende – at udpege om jeg så må sige hovedordet overhovedet for den fremtidige udvikling: dig selv, din personlige udvikling, – den kommer vi til at skrive ind i vores stykke papir og rammer således ind i dagsordenen i 1980-erne og 1990-erne.

I sektorrådet accepterede vi selvfølgelig det lighedsprincip, der spiller så stor en rolle i CUR; dog formulerede vi det på en anden måde. I samtiden bruger man f.eks. ordet restgruppe som et nøglebegreb. Det kan vi ikke bruge, vi der taler folkeoplysningssprog og synger Grundtvigs sang: »Og solen står med bonden op«. Vi bruger derimod ordet korttidsuddannede, idet vi er helt opmærksom på problematikken, men samtidig ønsker vi ikke at udstyre de korttidsuddannede med mindreværds-komplekser, og gør derfor opmærksom på, at mange korttidsuddannede har klaret sig ganske udmærket.

Der må have været en spændingen mellem den socialdemokratiske ligheds- og planlægningstanke, og så dit sektorråd, hvor de centrale frihedsprincipper var udgangspunktet. Kom det til brydninger?

Nej, det gjorde det faktisk ikke. Men det skyldes i stor udstrækning, at U90 kun trækker nogle korte hovedlinjer op om voksenundervisning. Og så står der iøvrigt en

blancohenviisning til vores papir, hvor vi har fremlagt mere detaljerede forslag. Det var bl.a. forslag om VUS, voksenuddannelsesstøtte; det var forslag om, at der skulle laves forsøg; det var forslag om, at der skulle oprettes et center; det var forslag om, at de gældende love måske allerede nu skulle tages op til vurdering. Dette papir rummer således en lang række af de tanker, som siden konkretiseres i 10-punkts programmet, og siden – da Ole Vig sætter den uddannelsespolitiske dagsorden – bliver realiseret i lovgivningen. Få kender papiret og endnu færre har læst det. Men det blev en af strømpilene for den politik, som Ole Vig Jensen gennemfører i 1980-erne.

Der var jo i det hele et personsammenfald i sektorrådet, som siden gik igen i andre funktioner: Ole Vig Jensen blev siden den minister, som satte målene og støbte de politiske kugler. Kim Mørch Jacobsen blev den centerleder, som inspirerede forsøgsarbejdet på feltet, og K.E. Larsen blev som direktør for folkeoplysningsdirektoratet praktisk gris på det lovforberedende arbejde.

Når det ikke kom til uenighed mellem CUR og sektorrådet for ungdoms- og voksenundervisning, skyldes det bl.a. Erik Ib Schmidt, der var formand for CUR, og som i høj grad har produceret U90. Ud over at han var systematiker og en stor samfundskender, var han umådelig – jeg vil næsten sige – indtagende. Hvis du sidder med ham for bordenden, så kommer du under hans ban. Det vil jeg gerne indrømme. Så jeg følte ikke trang til at rebellere, men jeg havde også på fornemmelsen, at det vi stod for nok kunne holde. Jeg kan huske, jeg engang nævnte det grundtvigske frihedsbegreb for ham: at den der vil være fri, han må også lade sin næste være det. Han kendte det ikke, men spurgte om jeg holdt foredrag om det. Da jeg bekræftede, sagde han: »Det vil jeg saftsuseme gerne høre!« Han var meget interesseret i tingene, men noget fjern i sit kendskab til folkeoplysning, det kommer vi ikke uden om. I de fleste akademikers referenceramme, står det her som noget, de egentlig ikke ved så for forfærdelig meget om. De bedst begavede af dem forstår at holde kæft og skyde sig ind på det, hvorimod den gemene hob af akademikere ofte tillader sig at anlægge en hovskisnovski holdning. Men det gjorde Schmidt bestemt ikke.

Fik U90 nogen betydning?

Nej, jeg vil vurdere den som en af de der 70-er øvelser. Det nye hold, 80-er holdet, Bertel Haarder-holdet, startede med at feje U90 af bordet. Bertel Haarder har nok højest bladret den igennem. Jeg havde engang kaldt CUR for Ritt Bjerregaards stalinorgel. Det var noget, der passede Bertel. Da han kom til, nedlagde han det. Så det har ikke haft nogen betydning.

Hvad er baggrunden for, at du blev direktør?

Baggrunden er simpelt hen, at direktoratet efter daværende undervisningsminister Dorte Bennedsens mening er blevet for stort. Hele området: folkeskolen, folkeoplysningen og seminarier skal deles, og der trækker hun så folkeoplysningen ud og laver et direktorat, som hun kalder for Direktorat for voksenundervisning og folkeoplysning, og der bliver jeg nærmest, jeg vil ikke sige håndplukket, men jeg får en helt afgørende støtte fra højskolerne og de forskellige oplysningsforeninger, der er sam-

let i Dansk Folkeoplysnings Samvirke. Bortset fra AOF, der har deres egen kandidat, anbefaler den samlede folkeoplysning mig til Dorte Bennedsen, som så udnævner mig.

Men så sker der et regeringsskifte

Så sker der ret hurtigt efter et regeringsskifte, og så kommer Haarder på banen. Vi kender hinanden lidt i forvejen. Jeg går over til Bertel Haarder og spørger ham: Hvad er hovedordet for administrationen af det her direktorat? Han er slet ikke i tvivl. Det er frihed! Og han er heller ikke i tvivl om, at den linje, han gerne vil tegne i folkeoplysning, det er Jørgen Jørgensens. I virkeligheden anså Bertel Haarder vores direktorat for et lidt uegentligt direktorat i styrelsesmæssig forstand, fordi vi jo bare skulle tjene friheden. Og det vil sige: vores position var, som han sagde i en tale på Bordings Friskole, hvor jeg var med ham: »Nu taler pedellen, for min adkomst til at sige noget her ligger på pedelniveau. Jeg styrer ikke denne skole, det gør I«. Da jeg også skulle sige noget, måtte jeg jo sige, at jeg var pedellens assistent

Jeg havde en sikker fornemmelse af, at det ikke er departementer og direktorater, der skal bestemme; det er politikerne; det er dem, der har ansvaret; det er dem, hvis bydreng, vi er. Det har altid siddet i rygmarven på mig. Jeg brugte ikke pedelbilledet, men sagde, at jeg var løbedegn. Min opgave var at løbe rundt og snuse og finde ud af, hvor vi var henne, så jeg kunne rapportere til ministeren. Jeg er derfor ikke så imponeret af de embedsmænd, der ser sig selv som mere end løbedegne. Af embedsmænd er der i undervisningsministeriet to hovedkategorier. Den ene er mandarinerne, som er uddannet til at kunne administrere i forhold til nogle rammer. Den anden er pædagogerne, som véd noget om indholdet. Men jeg må nok sige, at jeg har meget forskellige oplevelser, ikke mindst med den pædagogiske gruppe. Den mand, som jeg har lært mest af i min tid i ministeriet er Vilhelm Nielsen, der var inspektør på højskoleområdet. Af ham lærte jeg om Grundtvig og om meningen med folkeoplysning. Også for mange jurister i ministeriet fik Vilhelm Nielsen stor betydning. Han står for mig som en mand af ubestikkelig åndelig integritet. Der var også andre af Vilhelm Niensens slags. Men så var der også undervisningsinspektører, som så sig selv som umådelig betydningsfulde, og som søgte at tillægge embedet en nimbus, som de gerne så dyrket, navnlig når de kom ud. Har man som jeg set sig selv i rollen som løbedegn, så er det begrænset, hvor imponeret man er af den slags embedsmænd, af hvilke jeg har mødt et par stykker.

Hvilken betydning fik papiret fra sektorrådet i Bertels ministertid?

Bertel Haarder tager den politiske situation til efterretning. Som han siger: Førsteviolinen på det folkeoplysningspolitiske område ligger hos Ole Vig. Fra 1982 og til 1987 spiller de radikale en hovedrolle, bl.a. får de vedtaget et 10-punktsprogram. 10-punktsprogrammet blev vedtaget i april 1984, som i lige linje var beslægtet med papiret fra sektorrådet. Og da det er vedtaget, skal det jo føres ud i livet, selv om det nok ikke lige var Bertel Haarders kop te.

Der bliver nedsat et folkeoplysningsudvalg med Ole Vig Jensen som formand og K.E. Larsen som næstformand. Dette udvalg skulle skabe grundlaget for en ny lov,

der skulle afløse den gamle fritidsundervisningslov fra 1969, som ofte er blevet kaldt verdens bedste. Som et led i dette arbejde iværksættes en række forsøg, der skal danne baggrund for den ny lov om folkeoplysning; og på initiativ af Ole Vig Jensen oprettes et Center for folkeoplysning og voksenundervisning, der skal følge disse forsøg. Det er vigtigt at bemærke, at ordet **folkeoplysning** kommer før voksenundervisning i centrets navn. Det er ingen tilfældighed. Det er et udtryk for den forskydning, der i løbet af 1980-erne sker i arbejdet med 10-punktsprogrammet: fra voksenundervisning til folkeoplysning som kernebegreb.

Kim Mørch Jacobsen bliver centerleder og skal dermed forestå evalueringen af det forsøgsarbejde, der nu bliver iværksat. Efter danske forhold bliver der sat mange millioner af til dette formål, ialt 135 millioner. Det er decentrale forsøg, hvor man især vil prøve at se på, hvilke muligheder der ligger uden for klasseværelset. Den fritidsundervisningslov, der nu skulle afløses af noget andet, havde klasseværelset som udgangspunkt for undervisningen, og derfor havde man ikke så meget brug for at lave forsøg med undervisningen i klasseværelset, man skulle uden for. Og det gør man så. Der er mange af forsøgene, der opstiller forskellige samværsmodeller, hvor hele konceptet bygger på at give et håndslag til almindelige mennesker: Du dur! Og det vi skal, det er at lave en kreds! Ordet kreds betyder, at der bliver spurgt venligt efter dig, hvis du ikke er der. Hvis I nu laver en kreds, så kan I måske gå sammen omkring et eller andet væsentligt; der skal være en sag; det er vigtigt, at der er en eller anden sag. Hvad denne sag er, det må I sådan set selv om, for hvad er stort og hvad er småt. Hvad betyder noget for et menneske? Er det der, hvor det har vundet en sejr ved at forme en vase? Er det der, hvor det har vundet en sejr ved at sige en replik? Er det der, hvor man har gjort nogle erfaringer med madlavning? Værsgo at gå i gang med forsøg. Og det gør man så.

Hvad var det i den gamle fritidslov fra 1968, der ikke opfyldte de nye behov?

Det var nok det, der stod i dens kapitel 1 om ungdomsskolen, og navnlig i kapitel 3 om aftenskolen, hvor kravet var »en fremadskridende undervisningsplan«. Det var man ikke interesseret i. Det var en hæmning; der var for stærke skolemæssige rammer omkring undervisningen; de skulle sprænges. Der var – havde jeg nær sagt – også tale om et ungdomsoprørs efterslæb, der ikke var taget højde for i fritidsundervisningsloven; det kommer frem nu i 80-erne, navnlig praktiseret i den nye højskoleform, dag-højskolen, hvor især kvinderne udvikler nye måder at gribe undervisningen an på.

Det gjaldt om at få udvidet undervisningsbegrebet og læringsbegrebet?

Ja, præcis. Det går man i gang med i de mange forsøg. Folkeoplysningsudvalget færdiggør en betænkning i 1989 og på den baggrund udarbejdes en lov. Det nye i loven er decentraliseringen af folkeoplysningen. Man flytter det væk fra staten, smider det ud til kommunerne, og giver dem en pose penge; man indfører rammestyring, men man definerer ikke indholdet; i loven står der: støtte til folkeoplysende virksomhed med henblik på de enkelte kredsers selvværd og selvforvaltning. Det bliver nu folkeoplysningsudvalget i de enkelte kommuner, der definerer, hvad de lægger i begrebet folkeoplysning. Og det kan være lidt forskelligt, alt efter om du er i Jylland eller du

er herovre. Alt efter som folkeoplysningsudvalgene nu har hår på brystet eller ikke har det. Har de meget hår på brystet, så kan de med det samme svare den klub, der kommer og siger: »Vi er en motorcykelklub, der skal have tilskud til et lokale« – »I får ikke en øre! I driver ikke folkeoplysning!« Har folkeoplysningsudvalget kun lidt hår på brystet, så giver de dem det. Der kommer altså alle de her diskussioner om folkeoplysning på det lokale plan.

Det ligger i tråd med hele decentraliseringsfilosofien, der præger såvel folkeoplysningsloven fra 1991 som den nye højskolelov fra 1993. Rammestyring og taxametertilskud bliver det bærende princip. Det skaber nogle problemer inde hos os i ministeriet. Og det skaber i det hele taget problemer. Når tingene bliver lagt ud, skal der jo ske en indskrænkning i bureaukratiet, der skal ske en indskrænkning i tilsynet, der skal nedlægges stillinger. Ret hurtigt snævres mit direktorat ind. Da vi var flest ansatte i min direktorat var vi 80, da jeg gik af var vi 55. Der var virkelig tale om afbureaukratisering.

Som følge heraf skrev jeg ud, at nu kan folkeoplysningsområdet ikke længere regne med samme hjælp som tidligere. Bistandens tid er forbi! Nu må I klare jer selv! Det var de meget kede af. Det var de selvfølgelig, fordi disse statslige repræsentanter stort set var gode som rådgivere, og navnlig var de gode som autoriteter på det lokale plan over for en kommune eller over for en bestyrelse. Disse statslige repræsentanter var kyndige folk, der kunne sige, at sådan og sådan forholder det sig. Det er klart, at folkeoplysningsområdet kommer til at savne en sympatisk medspiller. Og staten kommer – i en senere fase, da rigsrevisionen begynder at undersøge området – til at savne noget kontrol med markedet. Det hele bliver i lidt højere grad præget af det frie marked, end man havde regnet med. Tror jeg nok.

Så der var omkostninger forbundet med de lovgivnings- og forvaltningsmæssige ændringer, der skete gennem 1980-erne

Ja, de var ikke uden omkostninger. Jeg tror i og for sig, at de ideelt set var rigtige. Jeg plejer altid at citere, hvad Grundtvig sagde i 1852, da man i Folketinget diskuterede vilkårene for økonomiske tilskud til højskoler. Mens Kultusminister Madvig og hans folk ville have en central ordning med stærk statskontrol, taler Grundtvig for en decentral ordning. Han siger, at det er anstalterne, der alene vide, hvordan de bedst kunne indrette sig. Madvig siger: Vi har overblikket. Grundtvig svarer: Det er ligegyldigt, for det er anstalterne, der har skoene på. Det er Grundtvig, der vinder, og der er hans tanke, der gennem historien kommer til at præge forholdet mellem højskolen og staten.

Men på en eller anden måde er der opstået en praksis, den lempelige tilsynspraksis, som højskoletilsynet instituerer med den første tilsynsførende: M. Steenstrup. Der er en ubrudt linje fra Steenstrup og frem til dags dato: Alle tilsynsførende har været kyndige folk, der kendte området og udøvede et lempeligt tilsyn.

Hvilke konsekvenser får de nye forvaltningsprincipper for denne tilsynsordning og i videre forstand for forholdet mellem staten og højskolerne?

Det skal jeg ikke kunne sige med sikkerhed. Jeg tror, det er nødvendigt at differentiere lidt. Der er nogle ting, der er gode. Andre ting mindre gode. Tilskudssystemet og

taxametersystemet er jo et jernhårdt system. Det fungerer godt, når det går godt, men enhver kan jo se, at når det går skidt, er det dårligt. Derfor skulle man nok overveje, om man ikke kunne bevare lidt mere kontinuitet, hvis man eksempelvis gav et større grundtilskud som i gamle dage, og så et lidt mere afdæmpet elevtilskud; det ville betyde, at man fik mere tid til at tage højde for situationen og foretage de nødvendige ændringer.

Styremæssigt mener jeg, at man har godt af at få smækket noget ansvar i hovedet. Jeg er på det hold, der synes, det er udmærket, at det er bestyrelsen, der har ansvaret for en fri skoles undervisningsplan, og at der ikke en statslig instans, der skal sidde og tjekke den. Det skal bestyrelserne vænne sig til. Og det kommer ikke lige over-night. Jeg er sådan set gammelgrundtvigianer: Læg styringen ud! Og havde derved let ved at forsvare den førte politik ideologisk. Men jeg kan godt se, at jeg måske har været lige hurtig nok. Dansk Folkeoplysnings Samråd med Erling Fugl som formand syntes, jeg var meget barsk i retning af at sige: Nu må I klare jer selv! Tak for nu og ha' det godt! Sådan oplevede de mig. Og det var nok lige hårdt nok. Men jeg skulle også være loyal over for den politiske intention. Og den var klar. I mine 11 år i direktoratet blev bureaukratiet indskrænket år for år. Der var vilkårene.

Er der en sammenhæng mellem indførelsen af de nye forvaltningsprincipper og Tvind-sagens udvikling?

Jeg vil først begrunde, hvorfor jeg indtil dags dato ikke har udtalt mig om Tvind-sagen. Jeg har kun udtalt mig offentligt i en eneste relation, og det er i anledning af Ove Korsgaards fremragende bog **Kampen om lyset**. I den er der én bemærkning, som jeg nok er uenig med ham i. Og det er der, hvor han siger, at særloven om Tvind kan ses som udtryk for, at den socialgrundtvigske frihedstradition i dansk folkeoplysning er slut. Det kan læses som en stærk anmærkning til Ole Vig Jensens intentioner. Og derfor forklarer jeg så, at Ole Vig Jensens sidste intention nok ville være at forlade denne frihedstradition. Det ses tydeligt i 80-ernes og 90-ernes folkeoplysningslovgivning.

Når jeg ikke har udtalt mig om Tvind, skyldes det, at jeg følger mig meget bundet af den opfattelse, jeg gav udtryk for, da jeg søgte stillingen som direktør: »at jeg er mig bevidst, at den gode bestridelse af stillingen som en afgørende forudsætning bygger på en selvfølgelig og indforstået loyalitet mod den minister og det ministerium, man tjener«. Og denne sætning sidder i mig, selv om jeg er forhåndværende. Og det gør den så meget desto mere som jeg ved, at den type stilling, som jeg bestred, den udefra kommende praktiker på det pædagogiske område, den stilling er til enhver tid under stærk observation i ministeriet. Det skal derfor ikke være nogen hemmelighed, at jeg netop i Tvindsagen har været meget betænkelig ved, at tidligere embedsmænd har trådt frem i den sag. Jeg har valgt at sige: Jeg gør det ikke. Hvis det blev skik, at tidligere embedsmænd kommenterede løbende sager bagud, så kan systemet med ansættelse af udefra kommende praktikere og pædagoger ikke opretholdes.

Derimod vil jeg godt sige noget om situation i øvrigt, at det er vigtigt, at vi hele tiden klarer os i forhold den historiske tradition, som dansk folkeoplysning bygger på.

Men at vi også klarer os, at samfundet ændrer sig. Du kan ikke uden videre håndtere det næste århundredes problematik med glossariet fra det forrige århundredes nationalstat. Du må se frem. Og der er jeg enig i det synspunkt, at det er vigtigt, at der skabes rammer for en global samtale og en global forståelse. Noget af det vigtigste, der sker i højskolen i disse år, er mødet med udenlandske elever. Jeg håber, at lovgivningen fremover vil være meget mere tolerant over for den side af højskolens virksomhed. Det vil være meget væsentligt.

Jeg tror også, at højskolerne skal gå i skole hos Johan Fjord Jensen og hans bestandige understregning af det tredje liv. Det gode liv. Skolerne skal have bedre muligheder for at få hele befolkningen i tale. Her skal man sørge for at bløde op, så der skabes nogle passende rammer, også tidsmæssige rammer, der gør det muligt at tage voksne og ældre ind i større omfang. Højskolen har nok kun en stakåndet fremtid som 4. G.

Ligeledes skal man stadigvæk understrege den side af højskolen, der ikke har med det faglige at gøre. Det der i Grundtvigs sprog hedder »de hjertelige anliggender«, det der har med følelserne at gøre, det der i Ove Korsgårds sprog hedder kroppen. Det der har med glæde, nærhed og sansning at gøre, fænomener, som i nogen grad er værgeløse i et moderne uddannelsessystem, der fungerer koldt og hårdt, fordi der hele tiden råbes på effektivitet. En sådan udvikling er med til at umenneskeliggøre det civile samfund. Betingelserne for at vi kan overleve og klare dette forunderlige menneskeliv er et civilt samfund, hvor vi selv sætter dagsordenen. Hvis det civile samfund ikke fungerer, kan markedet og staten heller ikke fungere. På det punkt skal folkeoplysningen gå hårdere frem. Den er på mange måder blevet værgeløs. Men den er fuldstændig uundværlig. Og det skal siges med den styrke, som Hal Koch gjorde: at folkeoplysningen er en forudsætning for folkestyret.

Selv om U90 ikke fik nogen umiddelbar betydning, synes megen uddannelses-tænkning i disse år at have samme baggrund som U90

Præcist. Det har du ret i. Man kan godt ane en sådan sammenhæng. Det er jo ingen tilfældighed, at der i folkeoplysningsdirektoratet er oprettet et uddannelseskontor. Ordet voksenuddannelse trænger i stigende grad ind på markedet. Det er klart, at jeg foretrækker ordet oplysning. Voksenuddannelse er noget andet end folkeoplysning. Der går du ind i systemet. Og der skal du – om jeg så må sige – være til rådighed for det samfundsbehov, der måtte blive artikulert af dem, der sætter dagsordenen. Det er ikke uden videre folkeoplysning. Jeg er lidt skeptisk over for denne tendens, og så gerne, at de muligheder for fornyelse i vort folkelige fællesskab, som folkeoplysningen tilbyder, får flere impulser og bedre vilkår.

Tror du, der er højskoler om 10 år?

Ja, ubetinget! Jeg tror på, at der ved siden af alle de nødvendige faglige kompetancer skal være rum for arbejdet med de menneskelige kompetancer. Disse hverdagslivets kompetancer: Startdueligheden. Munterheden. Glæden. Fællesskabsfølelsen. Give en næve med. Alle disse værgeløse kompetancer skal der faktisk arbejdes med. Det bliver man aldrig færdig med. For menneskelivet er underligt. Det går aldrig op. Det

er disse livsoplysende anliggender som Grundtvig »pønsede på med flid at forberede«. Samfundslivets grad af menneskelighed står og falder med deres tilstedeværelse.

Ingen skoleform kan have patent på menneskeligheden eller bør gøre sig til af den. Men den skoleform, der har livsoplysning som anliggende bør dog være de menneskelige kompetencers naturlige medsammensvorne.

Uden højskolen et mere pauvert Danmark.